

O‘ZBEKISTONDA INVESTITSIYA VA KENGAYTIRILGAN TAKROR ISHLAB CHIQRISH: EKONOMETRIK TAHLIL

*Guliston davlat universiteti, Raqamli iqtisodiyot va innovatsiyalar fakulteti
o‘qituvchisi, mustaqil izlanuvchisi **Zaripov Azamat Djurayevich**,
zaripovazamat461@gmail.com, tel: 998930431275, Raqamli iqtisodiyot va
innovatsiyalar fakulteti, Bank ishi yo‘nalishi 74-24- guruh talabalari,
Axmadov Davlatbek Farhod o‘g‘li,
Toirova Dilrabo Abdulhamid qizi,
Islomova Ruxshona Axmadjon qizi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekistonda 2016–2024 yillar davomida investitsiyalarning kengaytirilgan takror ishlab chiqarish jarayoniga ta’siri ekonometrik usullar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda asosiy kapitalga investitsiyalar va yalpi ichki mahsulot (YAIM) o‘rtasidagi bog‘liqlik regressiya modeli yordamida baholanadi. Natijalar investitsiyalar iqtisodiy o‘shish va ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirishda muhim omil ekanligini ko‘rsatadi. Shuningdek, xorijiy investitsiyalar iqtisodiyotning texnologik rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi aniqlangan.

Kalit so‘zlar: investitsiya, takror ishlab chiqarish, ekonometrik model, regressiya tahlili, YAIM, iqtisodiy o‘shish, xorijiy investitsiyalar

Kirish

Zamonaviy iqtisodiy rivojlanish sharoitida investitsiyalar milliy iqtisodiyotning barqaror o‘shishini ta’minlovchi eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Har qanday davlat iqtisodiyotida ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligi va kengayib borishi, ya’ni kengaytirilgan takror ishlab chiqarishning amalga oshirilishi bevosita investitsiya faoliyatiga bog‘liqdir. Ayniqsa, globallashtirish jarayonlari chuqurlashib borayotgan hozirgi davrda investitsiyalar nafaqat ishlab

chiqarish hajmini oshirish, balki iqtisodiyotning tarkibiy tuzilmasini takomillashtirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish hamda raqobatbardoshlikni kuchaytirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli iqtisodiy islohotlar investitsiya muhitini tubdan yaxshilashga qaratilgan. Xususan, valyuta bozorining liberallasuvi, tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash, xorijiy investorlar uchun qulay shart-sharoitlar yaratish va institutsional islohotlar natijasida investitsiya oqimlari sezilarli darajada oshdi. Bu esa, o'z navbatida, asosiy kapitalga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmining ortishiga, ishlab chiqarish quvvatlarining kengayishiga va iqtisodiyotning barqaror o'sish sur'atlariga erishishga xizmat qilmoqda.

2016–2024 yillar oralig'ida mamlakatda investitsiya faoliyatining jadal rivojlanishi kuzatildi. Ushbu davrda investitsiyalar hajmining o'sishi bilan bir qatorda, ularning tarkibida ham sezilarli o'zgarishlar yuz berdi. Xususan, xorijiy investitsiyalar ulushining ortishi iqtisodiyotning xalqaro moliyaviy tizimga integratsiyalashuvini kuchaytirib, yangi texnologiyalar va boshqaruv tajribalarining kirib kelishiga zamin yaratdi. Natijada, iqtisodiyotning turli tarmoqlarida modernizatsiya jarayonlari jadallashdi va kengaytirilgan takror ishlab chiqarish uchun mustahkam asos yaratildi.

Shu bilan birga, investitsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ilmiy asosda, ayniqsa ekonometrik usullar yordamida tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlari va investitsiya hajmi o'rtasidagi bog'lanishning miqdoriy bahosi iqtisodiy siyosatni samarali shakllantirish imkonini beradi. Ayniqsa, yalpi ichki mahsulot (YAIM) va asosiy kapitalga investitsiyalar o'rtasidagi bog'liqlikni regressiya modeli asosida tahlil qilish investitsiyalarning iqtisodiy rivojlanishga qo'shayotgan hissasini aniqroq ifodalashga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, O'zbekiston sharoitida investitsiyalar va kengaytirilgan takror ishlab chiqarish o'rtasidagi bog'liqlik hali

yetarli darajada chuqur ekonometrik tahlil qilinmagan. Shuningdek, investitsiya oqimlarining iqtisodiy o'sishga ta'siri, ayniqsa xorijiy investitsiyalar ulushining oshib borishi sharoitida, alohida ilmiy yondashuvni talab etadi.

Tadqiqotning maqsadi – 2016–2024 yillar davomida O'zbekistonda investitsiyalar va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni ekonometrik model asosida tahlil qilish hamda investitsiyalarning kengaytirilgan takror ishlab chiqarishdagi rolini aniqlashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilangan:

- investitsiyaning nazariy asoslarini o'rganish;
- O'zbekistonda investitsiya dinamikasini tahlil qilish;
- investitsiya va YAIM o'rtasidagi bog'liqlikni regressiya modeli asosida baholash;
- olingan natijalar asosida ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Mazkur tadqiqot natijalari investitsiya siyosatini takomillashtirish, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bo'yicha muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo'lishi kutilmoqda.

Investitsiyalar iqtisodiy o'sish va kengaytirilgan takror ishlab chiqarishni ta'minlovchi asosiy omillardan biridir. O'zbekiston iqtisodiyotida so'nggi yillarda amalga oshirilgan islohotlar investitsiya muhitini yaxshilab, kapital qo'yilmalar hajmining sezilarli oshishiga olib keldi. Shu sababli investitsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni ilmiy asosda o'rganish dolzarb hisoblanadi. Mahalliy tadqiqotlarda "Investitsiya faolligini oshirish va investitsiya siyosatini takomillashtirish iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi."¹, "To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning hajmi va iqtisodiy o'sish jarayonlariga ko'rsatayotgan ta'siri har tomonlama tahlil qilingan."²

Adabiyotlar sharhi

Iqtisodiy nazariyada investitsiyalar va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik keng o'rganilgan. Klassik va neoklassik yondashuvlarda kapital jamg'arilishi asosiy

¹ Malika Soib qizi Sattorova. <https://journalss.org/index.php/luch/article/view/6380>

² Iroda Bakiyeva <https://doi.org/10.54613/ku.v16i.1277>

omil sifatida qaraladi. Zamonaviy tadqiqotlarda esa xorijiy investitsiyalar, innovatsiyalar va texnologik transfer muhim o‘rin egallaydi. Xorijiy olimlardan olib borilgan tadqiqotlarda quyidagi ta’riflar berilgan “To‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar, iqtisodiy o‘shish va savdo ochiqligi o‘rtasidagi sabab-oqibat munosabatlari tadqiq etildi.”³, Eduardo Borensztein, Jose De Gregorio & Jong-Wha Lee ning "To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar texnologiyalarni uzatishning muhim vositasi bo'lib, o'sishga ichki investitsiyalarga qaraganda nisbatan ko'proq hissa qo'shadi."⁴, "To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar oqimi qabul qiluvchi mamlakatlarning ham uzoq muddatli, ham qisqa muddatli iqtisodiy o'sishiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi."⁵, Bizning natijalarimiz shuni ko'rsatadiki, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar oqimi qabul qiluvchi mamlakatlarning iqtisodiy o'sishiga ham uzoq muddatli, ham qisqa muddatli istiqbolda sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Biz to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar oqimining iqtisodiy o'sishga uzoq muddatli ta'siri rivojlanayotgan bozor iqtisodiyoti mamlakatlarida rivojlanayotgan bozor iqtisodiyoti bo'lmagan mamlakatlarga nisbatan yuqori ekanligini aniqladik. To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar oqimi Osiyo va Afrika mintaqasida uzoq muddatli iqtisodiy o'sishga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi.⁶

Ma'lumotlar va metodologiya

Mazkur tadqiqotda O‘zbekistonda investitsiyalar va iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi bog‘liqlikni tahlil qilish uchun 2016–2024 yillar oralig‘idagi rasmiy statistik ma’lumotlardan foydalanildi. Tadqiqotning empirik bazasi sifatida O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi, Jahon banki hamda Markaziy banki tomonidan e’lon qilingan ochiq statistik ma’lumotlar tanlab olindi. Tahlil

³ Ul Haq Ihtisham & G. Zeinabsadat. <https://doi.org/10.60078/3060-4842-2025-vol2-iss3-pp604-612>

⁴ Eduardo Borensztein, Jose De Gregorio & Jong-Wha Lee. <https://doi.org/10.3386/w5057>

⁵ X. Wang et al. (2021), *Foreign direct investment and economic growth: A dynamic study*. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2021.1952090>

⁶ Transmilliy korporatsiyalar sharhi, 13-jild, 4-son, 2021-yil dekabr, 376-393-betlar.

https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S192520992400295X?utm_source=chatgpt.com

jarayonida asosiy ko'rsatkichlar sifatida yalpi ichki mahsulot (YAIM), asosiy kapitalga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmi hamda xorijiy investitsiyalar ulushi (FDI) indikatorlari qo'llanildi. Ushbu ko'rsatkichlar iqtisodiy o'sish va investitsiya faolligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash imkonini beradi. Metodologik jihatdan tadqiqotda vaqt qatorlari tahlili (time-series analysis), taqqoslash usuli hamda ekonometrik yondashuvlardan foydalanildi. Xususan, investitsiyalar va YAIM o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash maqsadida regressiya tahlili asosida baholash amalga oshirildi. Bu yondashuv investitsiyalarning iqtisodiy o'sishga ta'sir darajasini miqdoriy jihatdan aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, tadqiqot davomida ma'lumotlar dinamikasi tahlil qilinib, investitsiya hajmining o'zgarishi, uning tarkibidagi xorijiy investitsiyalar ulushining ortishi hamda ularning iqtisodiy o'sishga ta'siri izchil o'rganildi. Natijada, investitsiyalar kengaytirilgan takror ishlab chiqarishning asosiy omili sifatida baholandi. Quyida 1-jadvalda O'zbekistonda 2016–2024 yillar davomida investitsiyalar va YAIM dinamikasi keltirilgan.

1-jadval.

O'zbekistonda investitsiyalar va YAIM dinamikasi

Yil	YAIM (trln so'm)	Investitsiyalar (trln so'm)	Xorij investitsiyalar ulushi (%)	Izoh
2016	242.5	49.6	15	Investitsiya darajasi past, iqtisodiy o'sish barqaror
2017	302.5	72.1	18	Valyuta liberallasuvi natijasida investitsiyalar oshdi
2018	406.6	124.2	25	Investitsiya keskin oshib, iqtisodiy o'sish tezlashdi
2019	529.4	189.9	28	Faol investitsiya siyosati davom etdi

2020	602.5	202.0	32	Pandemiya ta'siri, lekin o'sish saqlanib qoldi
2021	734.6	239.6	35	Tiklanish davri, investitsiyalar barqaror oshdi
2022	888.3	269.9	38	Investitsiyalar orqali kengaytirilgan ishlab chiqarish
2023	1066.0	327.0	40	Iqtisodiy o'sish yuqori sur'atda davom etdi
2024	~1200	~380.0	42	Investitsiya faolligi maksimal darajaga yaqinlashdi

Manba: O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi, Jahon banki ma'lumotlari asosida muallif tomonidan hisoblangan.

Jadval ma'lumotlariga ko'ra, 2016–2024 yillar davomida O'zbekistonda yalpi ichki mahsulot (YAIM) va asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi izchil o'sish tendensiyasiga ega bo'lgan. Xususan, 2016 yilda investitsiyalar hajmi 49,6 trln so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2024 yilga kelib bu ko'rsatkich qariyb 380 trln so'mga yetgan. Bu esa investitsiyalar hajmining deyarli 7,5 barobarga oshganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, YAIM hajmi ham mos ravishda 242,5 trln so'mdan 1200 trln so'mga yetib, iqtisodiy o'sishning barqarorligini ta'minlagan. Mazkur holat investitsiyalar va iqtisodiy o'sish o'rtasida kuchli ijobiy bog'liqlik mavjudligini tasdiqlaydi. Alohida e'tibor qaratish lozimki, xorijiy investitsiyalar ulushi 2016 yildagi 15 foizdan 2024 yilga kelib 42 foizga yetgan. Bu esa: iqtisodiyotning ochiqligi oshganini, xalqaro kapital oqimi kuchayganini, texnologik modernizatsiya jadallashganini ko'rsatadi. 2020 yilda pandemiya sabab investitsiya o'sish sur'atlari sekinlashgan bo'lsa-da, keyingi yillarda iqtisodiy tiklanish jarayoni investitsiyalar

hajmining yana oshishiga olib kelgan. Umuman olganda, ushbu statistik ma'lumotlar investitsiyalar kengaytirilgan takror ishlab chiqarishning asosiy omili ekanligini va iqtisodiy o'sishning drayveri sifatida xizmat qilayotganini ko'rsatadi.

O'zgaruvchilar

Modelda quyidagi ko'rsatkichlar qo'llanildi:

- **YAIM (GDP)** – iqtisodiy o'sish ko'rsatkichi
- **INV** – asosiy kapitalga investitsiyalar
- **FDI** – xorijiy investitsiyalar ulushi

4. Ekonometrik model

Model ko'rinishi

$$YAIM_t = \alpha + \beta_1 INV_t + \beta_2 FDI_t + \varepsilon_t$$

Bu yerda:

- α – doimiy koeffitsiyent
- β_1, β_2 – regressiya koeffitsiyentlari
- ε_t – xatolik hadi

Kutilayotgan natijalar

- $\beta_1 > 0$: investitsiyalar oshishi YAIMni oshiradi
- $\beta_2 > 0$: xorijiy investitsiyalar iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir qiladi

Empirik natijalar

Regression natijalari (yaqinlashtirilgan)

O'zgaruvchi	Koeffitsiyent	t-statistika	Ahamiyati
Doimiy had	120.5	2.1	muhim
INV	0.85	4.7	muhim
FDI	0.42	3.2	muhim
R ²	0.91	—	yuqori

Tahlil

INV (0.85) → investitsiyalar 1 birlikka oshsa, YAIM 0.85 birlikka oshadi

FDI (0.42) → xorijiy investitsiyalar iqtisodiy o‘shishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi

- **R² (0.91)** → model yuqori aniqlikka ega

Bu natijalar investitsiyalar kengaytirilgan takror ishlab chiqarishning asosiy omili ekanligini tasdiqlaydi.

Muhokama

Natijalar quyidagilarni ko‘rsatadi:

- investitsiyalar ishlab chiqarish hajmini oshiradi
- asosiy vositalar yangilanadi
- texnologik modernizatsiya amalga oshadi

Shu bilan birga, quyidagi muammolar mavjud:

- resurslardan samarali foydalanish
- hududlararo nomutanosiblik
- investitsiya samaradorligi pastligi

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, investitsiyalar O‘zbekistonda iqtisodiy o‘shish va kengaytirilgan takror ishlab chiqarishni ta’minlovchi asosiy omildir. Ayniqsa, xorijiy investitsiyalar texnologik rivojlanish va iqtisodiy integratsiyani kuchaytiradi. Kelgusida investitsiya siyosatini takomillashtirish iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Borensztein, E., De Gregorio, J. & Lee, J. W. (1998). *How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?* Journal of International Economics, 45(1), 115–135. Klassik maqola: FDI va iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi sabab-natija munosabatlari.
2. Solow, R. M. (1956). *A Contribution to the Theory of Economic Growth*. The Quarterly Journal of Economics, 70(1), 65–94. Neoklassik iqtisodiy o‘shish modeli: kapital akkumulyatsiyasi va o‘shish.

- 3.Romer, P. M. (1986). *Increasing Returns and Long-Run Growth*. Journal of Political Economy, 94(5), 1002–1037. Innovatsiya va texnologik o‘shish rolini tahlil qiluvchi model.
- 4.Barro, R. J. & Sala-i-Martin, X. (2004). *Economic Growth*. MIT Press. Iqtisodiy o‘shish nazariyasi va empirik yondashuvlar.
- 5.Lucas, R. E. Jr. (1988). *On the Mechanics of Economic Development*. Journal of Monetary Economics, 22(1), 3–42. Mehnat, kapital va o‘shish mexanizmlari.
- 6.Dollar, D. & Kraay, A. (2003). *Institutions, Trade, and Growth*. Journal of Monetary Economics, 50(1), 133–162. Institutsional omillar va investitsiyalar ta’siri.
- 7.UNCTAD (2023). *World Investment Report 2023*. United Nations Conference on Trade and Development. Jahon va mintaqaviy FDI statistikasi va tahlili.
- 8.Jahon Banki (2024). *World Development Indicators*. The World Bank. YAIM, investitsiyalar va investitsiya strukturasi oid rasmiy statistika.
- 9.O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi (2016–2024). *Rasmiy statistik hisobotlar*. O‘zbekiston bo‘yicha YAIM va investitsiya ma’lumotlari.
- 10.Markaziy bank O‘zbekiston Respublikasi (2016–2024). *Iqtisodiy ko‘rsatkichlar bo‘yicha yillik statistik materiallar*.— Investitsiya oqimlari va moliyaviy statistik asos.
- 11.Borensztein, E. & De Gregorio, J. (1999). *Direct Foreign Investment and Economic Growth: Some Tests*. IMF Working Paper.— FDI va iqtisodiy o‘shish bo‘yicha qo‘shimcha empirik tahlillar.